Gorana Ružić

sudija Opštinskog organa za prekršaje u Novom Sadu

PROFESIONALNA SUDIJSKA ETIKA*

SAŽETAK: U ovom radu razmotrićemo kakvo treba da bude ponašanje jednog sudije, kakve on osobine treba da ima, kakvo je njegovo ponašanje poželjno, a kakvo nepoželjno. Ukratko, razmotrićemo pitanje profesionalne sudijske etike. Takođe ćemo pokušati da sa gledišta teme ovog rada razmotrimo stanje u zakonodavstvu Republike Srbije, a zatim i da damo prikaz akata koji određuju standarde sudijske profesionalne etike, da bismo došli do određenih zaključaka, u pogledu toga čime je sve regulisana profesionalna sudijska etika, šta sve ona obuhvata, da bismo na kraju došli i do nekih opštih zaključaka.

Ključne reči: sudije, etika, profesionalna etika, kodeks sudijske etike, standardi sudijske etike

UVOD

Do reforme pravosuđa u Republici Srbiji došlo je iz više razloga. Ne upuštajući se ovde u opravdanost ili neopravdanost svega što je zamerano pravosuđu poslednjih godina, smatramo da je jedan od problema o kojima se mora razmišljati u sklopu reforme pravosuđa profesionalna sudijska etika. Sudijski posao specifičan je i složen, veoma odgovoran i stresan. Ipak, ovaj posao koji postoji od kako je prvi put u istoriji čovečanstva trebalo kazniti prekršioca uobičajenog, korisnog i poštenog ponašanja, i danas ostaje jedan od najplemenitijih poslova, a nosiocu sudijske funkcije potrebne su neke osobine koje prosečan čovek ne mora da ima. Sudija mora sebe naučiti da svojim ponašanjem postavlja standarde časnog, poštenog, moralnog.

* Rad primljen: 25. XI 2009. godine.

I. ETIKA I PROFESIONALNA ETIKA

Od postanka sveta, čovek je pokazao da, iz nekih razloga, može da se ponaša rđavo, i za ovo je tokom istorije svoga postojanja konstantno davao potvrde. Od tada verovatno potiče i ljudska misao o tome šta je dobro, a šta loše ponašanje u čoveka, i šta su razlozi i jednog i drugog. Još od starogrčkih mislilaca, Sokrata i Aristotela, pa sve do danas, čovek, pokušavajući da spozna sebe, razmišlja i o svojim postupcima, dobrim ili lošim, i pokušava da ovakva ponašanja oceni. Ovo je u osnovi problematika, kojom se, u okviru filozofije i kao njen deo, bavi etika. Etika će tako ocenjivati moralne vrednosti, baviće se poreklom i načelima moralnosti, ali će se praktična, primenjena etika, baviti i konkretnim situacijama, situacijama iz stvarnog života, pa će tako za svoj predmet imati, na primer, abortus ili vožnju pod dejstvom alkohola.

Profesionalna etika bi, kao deo etike, a vodeći računa o prethodno navedenom, morala za svoj predmet imati proučavanje i ocenjivanje morala pripadnika pojedine profesije, odnosno, predstavljala bi svojevrstan skup pravila o ponašanju pripadnika pojedine profesije, od kojih bi neka od tih pravila o ponašanju mogla biti propisana, pri čemu bi moglo biti sankcionisano i odstupanje od ovih pravila, dok druga to ne bi morala biti, to jest, mogla bi postojati i nepisana pravila, kao i pisana pravila čije kršenje nije sankcionisano. Na taj način se profesionalna etika, rekli bismo, javlja kao jedna vrsta odgovornosti pripadnika pojedine profesije, pored opštim aktima propisanih odgovornosti, kakve su krivična, materijalna i disciplinska odgovornost. Profesionalna etika svakako obuhvata radnu etiku, kao odnos prema radu i radne navike, ali je njeno polje ipak šire od onog koje ima radna etika, kako ćemo u ovom radu videti.

II. OPŠTI AKTI „U SLUŽBI“ PRAVILA PROFESIONALNE SUDIJSKE ETIKE U REPUBLICI SRBIJI

Profesionalna sudijska etika, pa ni akti kojima su određeni njeni standardi, ne mogu se sasvim odeliti od opštih akata u jednom zakonodavstvu, poput Ustava ili zakona. Naime, opšti akti sa jedne strane, daju svojevrstu podlogu poželjnom ponašanju sudija, odnosno, propisivanjem određenih načela i na druge načine utiru put poželjnim ponašanjima sudije. Oni su njegova prethodnica, uslov bez koga se kod sudije ne može ni očekivati poželjno ponašanje. Sa druge strane, ovi opšti akti su i putokaz, smernica ovakvog (poželjnog) ponašanja. Sem toga, opšti akti neka (i to nepoželjna) ponašanja sudija zabranjuju i sankcionišu, dok nekad propisuju i određene negativne posledice u slučaju takvog, nepoželjnog ponašanja sudija (kao u slučaju uslova za razrešenje sudije), što je takođe svojevrsta „sankcija“.

A. Ustav Republike Srbije

Ustav Republike Srbije, kao jedno od svojih načela propisuje načelo vladavine prava, i to u članu 3, a stav 2. ovog člana glasi:

„Vladavina prava se ostvaruje slobodnim i neposrednim izborima, ustavnim jemstvima ljudskih i manjinskih prava, podelom vlasti, *nezavisnom sudskom vlašću* (podvukla G. R.) i počinovanjem vlasti Ustavu i zakonu.”¹

Prema Ustavu Republike Srbije, uređenje vlasti počiva na podeli vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku. Odnos tri grane vlasti zasniva se na ravnoteži i međusobnoj kontroli. Sudska vlast je nezavisna.²

Pred Ustavom su svi jednaki, a svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu, bez diskriminacije. Zabranjena je svaka diskriminacija, neposredna ili posredna, po bilo kom osnovu, a naročito na osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta.³

Svako ima pravo da *nezavisan, nepristrasan i zakonom već ustanovljen sud, pravično i u razumnom roku* (podvukla G. R.), javno raspravi i odluči o njegovim pravima i obavezama, osnovanosti sumnje koja je bila razlog za pokretanje postupka, kao i o optužbama protiv njega.⁴

Ustav Republike Srbije jemči slobodu misli, savesti, uverenja i veroispovesti, pravo da se ostane pri svom uverenju ili veroispovesti ili da se oni promene prema sopstvenom izboru.⁵

Takođe, Ustav Republike Srbije jemči i slobodu mišljenja i izražavanja, kao i slobodu da se govorom, pisanjem, slikom ili na drugi način traže, primaju i šire obaveštenja i ideje.⁶

Prema Ustavu Republike Srbije, mirno okupljanje građana je slobodno,⁷ a jemči se i sloboda političkog, sindikalnog i svakog drugog udruživanja i pravo da se ostane izvan svakog udruženja.⁸

Prema našem Ustavu, sudska vlast je jedinstvena na teritoriji Republike Srbije,⁹ a sudovi su samostalni i nezavisni u svom radu i sude na osnovu Ustava, zakona i drugih opštih akata, kada je to predviđeno zakonom, opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava i potvrđenih međunarodnih ugovora.¹⁰

Ustav Republike Srbije jemči i stalnost sudijske funkcije, doduše u jednom čudnom obliku: sudijska funkcija je stalna. Izuzetno, lice koje se

¹ Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije broj 83/06, str. 2.

² *Op. cit.*, str. 2.

³ *Op. cit.*, str. 4.

⁴ *Op. cit.*, str. 5.

⁵ *Op. cit.*, str. 6.

⁶ *Op. cit.*, str. 7.

⁷ *Op. cit.*, str. 8.

⁸ *Op. cit.*, str. 8.

⁹ *Op. cit.*, str. 18.

¹⁰ *Op. cit.*, str. 19.

prvi put bira za sudiju bira se na tri godine,¹¹ pa i nezavisnost sudije, tako što određuje da je sudija u vršenju sudijske funkcije nezavisan i potčinjen samo Ustavu i zakonu, i da je svaki uticaj na sudiju u vršenju sudijske funkcije zabranjen.¹²

Načelo nezavisnosti sudija, kao i načelo vladavine prava, međutim, kada je srpsko pravo u pitanju, datira odavno. Pronalazimo ga još u Dušanovom zakoniku:

U članu 171. Dušanovog zakonika, koji nosi naslov „O zakonu”, rečeno je: Još zapovedi carstvo mi: Ako piše pismo carstvo mi, ili iz srdžbe, ili iz ljubavi, ili iz milosti za nekoga, a to pismo razara zakonik, nije po pravdi i po zakonu, kako piše zakonik, sudije tome pismu da ne veruju, nego da sude i vrše kako je po pravdi, a član 172. Dušanovog zakonika, koji nosi naslov „O sudijama” glasi: Sve sudije da sude po zakoniku, pravo, kako piše u zakoniku, a da ne sude po strahu od carstva mi.¹³

Dalje, važeći Ustav Republike Srbije, u članu 150. jemči nepremestivost sudije, i to tako što određuje da sudija ima pravo da vrši sudijsku funkciju u sudu za koji je izabran i da samo uz svoju saglasnost može biti premešten ili upućen u drugi sud. U slučaju ukidanja suda ili pretežnog dela nadležnosti suda za koji je izabran, sudija izuzetno može, prema Ustavu Republike Srbije, bez svoje saglasnosti biti trajno premešten ili upućen u drugi sud, u skladu sa zakonom.¹⁴

Takođe, prema našem važećem Ustavu, sudija ne može biti pozvan na odgovornost za izraženo mišljenje ili glasanje prilikom donošenja sudske odluke, osim ako se radi o krivičnom delu kršenja zakona od strane sudije, i ne može biti lišen slobode u postupku pokrenutom zbog krivičnog dela učinjenog u obavljanju sudijske funkcije bez odobrenja Visokog saveta sudstva, čime sudiji ovaj Ustav garantuje i imunitet.¹⁵

Član 152. Ustava Republike Srbije odnosi se na nespojivost sudijske funkcije, i to tako što je zabranjeno političko delovanje sudija, i određeno da se zakonom uređuje koje su druge funkcije, poslovi ili privatni interesi nespojivi sa sudijskom funkcijom.¹⁶

B. Zakon o uređenju sudova

Zakon o uređenju sudova¹⁷ (Službeni glasnik Republike Srbije broj 116/08) navedena načela Ustava Republike Srbije dalje razrađuje. Tako,

¹¹ *Op. cit.*, str. 19.

¹² *Op. cit.*, str. 19.

¹³ Dušanov zakonik, <http://www.dusanov-zakonik.co.yu>

¹⁴ Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije broj 83/06, str. 19.

¹⁵ *Op. cit.*, str. 20.

¹⁶ *Op. cit.*, str. 20.

¹⁷ Zakon o uređenju sudova koji je trenutno u primeni, prestaće da važi dana 01. 01. 2010. godine, to jest, danom početka primene Zakona o uređenju sudova koji je stupio na snagu 30. 12. 2008. godine (Službeni glasnik Republike Srbije broj 116/08).

prema ovom zakonu, sudska vlast pripada sudovima i nezavisna je od zakonodavne i izvršne vlasti, a sudovi su samostalni i nezavisni državni organi koji štite slobode i prava građana, zakonom utvrđena prava i interese pravnih subjekata i obezbeđuju ustavnost i zakonitost.¹⁸ Sudska vlast je nezavisna od zakonodavne i izvršne vlasti. Sudsku odluku može preispitivati samo nadležni sud u zakonom propisanom postupku. Svako je dužan da poštuje izvršnu sudsku odluku.¹⁹ Zabranjeno je korišćenje javnog položaja, sredstava javnog obaveštavanja i bilo koje javno istupanje kojim se neprimereno utiče na tok i ishod sudskog postupka.²⁰

C. Zakon o sudijama

Zakon o sudijama²¹ (Službeni glasnik Republike Srbije broj 116/08), kao osnovna načela propisuje nezavisnost, tako što određuje da je sudija nezavisan u postupanju i donošenju odluke, da on sudi i presuđuje na osnovu Ustava, zakona i drugih opštih akata, potvrđenih međunarodnih ugovora, opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava, stalnost i nepremestivost, tako što propisuje da sudija svoju funkciju vrši kao stalnu, izuzev kada se prvi put bira za sudiju, u sudu za koji je izabran, i da bez svoje saglasnosti sudija ne može biti premešten ni upućen u drugi sud, osim u slučajevima predviđenim istim zakonom, i održavanje poverenja u nezavisnost i nepristrasnost, tako što propisuje da je *sudija dužan da u svakoj prilici održi poverenje u svoju nezavisnost i nepristrasnost* (podvukla G. R.), da je sudija dužan da nepristrasno vodi postupak po svojoj savesti, u skladu sa vlastitom procenom činjenica i tumačenja prava, uz obezbeđenje pravičnog suđenja i poštovanje procesnih prava stranaka, garantovanih Ustavom, zakonom i međunarodnim aktima.²² Takođe, Zakon o sudijama propisuje, opet kao načela, i materijalnu nezavisnost — tako što određuje da sudija ima pravo na platu u skladu sa dostojanstvom sudijske funkcije i njegovom odgovornošću, kao i da plata sudije znači garanciju njegove nezavisnosti i sigurnosti njegove porodice.²³

Zakon o sudijama propisuje pravo na udruživanje, u članu 7, kojim je određeno da sudije imaju, radi zaštite svojih interesa, i očuvanja svoje samostalnosti i nezavisnosti, pravo da se udružuju.²⁴

Sudija, prema istom zakonu, ima i pravo da uzme učešće u donošenju odluka od značaja za rad sudova i za određivanje i raspoređivanje

¹⁸ Zakon o uređenju sudova, Službeni glasnik Republike Srbije broj 116/08, str. 3.

¹⁹ *Op. cit.*, str. 3.

²⁰ *Op. cit.*, str. 3.

²¹ Zakon o sudijama koji je trenutno u primeni, prestaće da važi dana 01. 01. 2010. godine, to jest, danom početka primene Zakona o sudijama koji je stupio na snagu dana 30. 12. 2008. godine (Službeni glasnik Republike Srbije broj 116/08).

²² Zakon o sudijama, Službeni glasnik Republike Srbije broj 116/08, str. 12.

²³ *Op. cit.*, str. 12.

²⁴ *Op. cit.*, str. 12.

sredstava za funkcionisanje sudova, kao i pravo na stručno usavršavanje, propisano članom 9. ovog zakona, kojim je određeno da sudija ima pravo, *ali i obavezu* (podvukla G. R.) na stručno usavršavanje i obuku o trošku Republike Srbije, da je obuka sudija organizovano sticanje i usavršavanje teorijskih i praktičnih znanja i veština potrebnih za samostalno, stručno i efikasno vršenje sudijske funkcije, da je obuka obavezna na osnovu zakona ili odluke Visokog saveta sudstva u slučaju promene specijalizacije, bitnih promena propisa, uvođenja novih tehnika rada i radi otklanjanja nedostataka u radu sudije uočenih prilikom vrednovanja njegovog rada, pa i da se sadržaj programa obuke određuje u zavisnosti od profesionalnog iskustva sudije.²⁵ Nadalje, prema istom zakonu, sudija je dužan da predsednika suda obavesti zašto prvostepeni postupak nije okončan u roku od jedne godine i da ga zatim na svaka tri meseca obaveštava o daljem razvoju postupka.²⁶

Zakonom o sudijama je, između ostalog, propisana međusobna nezavisnost sudija, i to tako što je članom 22. istog zakona određeno da je sudija slobodan u zastupanju svog shvatanja, utvrđivanju činjenica i primeni prava, u svemu o čemu odlučuje, a da izuzev u obrazloženju odluke, ili kad to zakon posebno nalaže, nije dužan da ikome, pa ni drugim sudijama ni predsedniku suda, objašnjava svoja pravna shvatanja i utvrđeno činjenično stanje.²⁷ Zakonom o sudijama propisana je i neizmenjivost godišnjih poslova, tako što je članom 23. ovog zakona propisano, između ostalog i to da sudija ima pravo da mu se vrsta sudijskog posla odredi godišnjim rasporedom poslova i da se ne menja tokom godine.²⁸ Propisano je i pravo na takozvanog prirodnog sudiju, tako što je članom 24. određeno da sudija predmete prima prema redosledu nezavisnom od ličnosti stranaka i okolnosti pravne stvari.²⁹ Prema članu 30. istog zakona, sudija ne može biti na funkcijama u organima koji donose propise i organima izvršne vlasti, javnim službama i organima pokrajinske autonomije i jedinica lokalne samouprave, ne može biti član političke stranke, niti politički delovati na drugi način, baviti se bilo kojim javnim ili privatnim plaćenim poslom, niti pružati pravne usluge ili savete uz naknadu, a sa dužnošću sudije nespojive su i druge službe, poslovi i postupci koji su oprečni dostojanstvu i nezavisnosti sudije ili štete ugledu suda, međutim, sudija može da se bez posebnog odobrenja, van radnog vremena bavi naučnom i stručnom delatnošću, uz naknadu.³⁰ Visoki savet sudstva odlučuje koji su postupci oprečni dostojanstvu i nezavisnosti sudije i štetni po ugled suda, na osnovu Etičkog kodeksa.³¹ Vrednovanje rada sudija je obuhvaćeno čla-

²⁵ *Op. cit.*, str. 12.

²⁶ *Op. cit.*, str. 14.

²⁷ *Op. cit.*, str. 13.

²⁸ *Op. cit.*, str. 14.

²⁹ *Op. cit.*, str. 14.

³⁰ *Op. cit.*, str. 14.

³¹ *Op. cit.*, str. 14.

novima od 32. do 36. Zakona o sudijama, i predstavlja novinu u našem zakonodavstvu.

Zakon o sudijama u članovima 53. i 54. propisuje da, pre stupanja na funkciju, sudija polaže zakletvu pred predsednikom Narodne skupštine, i da tekst zakletve glasi:

„Zaklinjem se svojom čašću da ću svoju funkciju vršiti verno Ustavu i zakonu, po najboljem znanju i umeću i služiti samo istini i pravdi.”³²

Već po tekstu ove zakletve, u kojoj je upotrebljena reč „časť”, koja je već sama po sebi etički pojam, očigledno je da se obavljanje sudijske dužnosti zasniva, između ostalog, i na nepisanim pravilima ponašanja u obavljanju ovog plemenitog posla, na onome što bi, između ostalog, spadalo u profesionalnu sudijsku etiku.

Razlozi za razrešenje sudije su, prema Zakonu o sudijama, između ostalih i kada je sudija osuđen za krivično delo na bezuslovnu kaznu zatvora od najmanje šest meseci, ili za kažnjivo delo koje ga čini nedostojnim sudijske funkcije, pa i kad nestručno vrši funkciju, ili zbog učinjenog teškog disciplinskog prekršaja.³³

Disciplinska odgovornost sudija je apsolutna novina u našem zakonodavstvu, a odredbe o disciplinskoj odgovornosti sadržane su u članovima od 89. do 98. Ovim odredbama propisani su disciplinski prekršaji, a disciplinski prekršaji su: povreda načela nepristrasnosti, propuštanje sudije da traži izuzeće u predmetima u kojima postoji razlog za izuzeće, odnosno isključenje predviđen zakonom, neopravdano kašnjenje u izradi odluka, uzimanje predmeta u rad redom koji neopravdano odstupa od reda kojim su primljeni, učestalo kašnjenje na zakazana ročišta ili pretese, neopravdano odugovlačenje postupka, neopravdano neobaveštavanje predsednika suda o predmetima u kojima postupak duže traje, očigledno nekorektno postupanje prema učesnicima u sudskim postupcima i zaposlenima u sudu, nepoštovanje radnog vremena, prihvatanje poklona suprotno propisima koji regulišu sukob interesa, upuštanje sudije u neprimerene odnose sa strankama ili njihovim zastupnicima u postupku koji vodi, davanje komentara o sudskim odlukama, postupcima ili predmetima u sredstvima javnog informisanja na način suprotan zakonu i Sudskom poslovniku, obavljanje aktivnosti koje su zakonom određene kao nespojive sa sudijskom funkcijom, neopravdano nepohađanje obaveznih programa obuke, dostavljanje nepotpunih ili netačnih podataka od značaja za rad i odlučivanje Visokog saveta sudstva, neopravdana izmena godišnjeg rasporeda sudijskih poslova u sudu i povreda principa slučajnog sudije suprotno zakonu, pa i *kršenje odredaba Etičkog kodeksa u većoj meri*³⁴ (podvukla G. R.). Takođe su propisane disciplinske sankcije, i to: javna opomena, umanjenje plate do 50% do jedne godine i zabrana napredovanja u traj-

³² *Op. cit.*, str. 16.

³³ *Op. cit.*, str. 17.

³⁴ *Op. cit.*, str. 19.

nju do tri godine.³⁵ Zakonom o sudijama propisani su i disciplinski organi i disciplinski postupak.

Videli smo, dakle, odredbe najviših pravnih akata koje se tiču sudija, a koje su, po našem mišljenju, kao što je napred pomenuto, ili u službi omogućavanja jednom sudiji da poštuje pravila profesionalne sudijske etike, ili propisuju sama ta pravila, ili i jedno i drugo.

III. DRUŠTVO SUDIJA SRBIJE I SAVET ZA ETIČKA PITANJA DRUŠTVA SUDIJA SRBIJE

Društvo sudija Srbije osnovano je 1997. godine, a prema Statutu Društva, ono je dobrovoljna, strukovna, nestranačka društvena organizacija, koja se, u cilju izgradnje pravne države i vladavine prava, zalaže za uspostavljanje nezavisnog, samostalnog, nepristrasnog, stručnog, efikasnog i odgovornog sudstva afirmacijom prava kao struke, unapređenjem propisa, jačanjem ugleda, profesionalne etike i dostojanstva sudija i uspostavljanjem materijalne i društvene sigurnosti sudijskog poziva. Jedan od organa Društva sudija Srbije je Savet za etička pitanja Društva sudija Srbije, koji daje mišljenja o usklađenosti određenih ponašanja sudija sa Standardima sudijske etike.

A. Kodeks sudijske etike i Standardi sudijske etike

Devetog maja 1998. godine, Društvo sudija Srbije usvojilo je Kodeks sudijske etike, koji sadrži kanone sudijske etike, kao standarde rada i ponašanja sudija, a 30. juna 2003. godine usvojen je i predlog Standarda sudijske etike, i to nakon što je ovaj Standard usklađen sa međunarodnim etičkim standardima, izraženim u Nacrtu Bangalorskog kodeksa sudijskog ponašanja, koji je usvojen od strane Pravosudne grupe Ujedinjenih nacija za jačanje integriteta pravosuđa, u novembru 2002. godine.³⁶ Kodeks sudijske etike sastojao se iz kanona, koji su zapravo obrasci, modeli poželjnog ponašanja sudija. Ovih kanona je u Kodeksu sudijske etike bilo deset, a nosili su nazive: „Budi nezavisan”, „Budi pravedan”, „Budi profesionalan”, „Budi slobodan”, „Budi hrabar”, „Budi doličan”, „Budi nepodmitljiv”, „Budi posvećen”, „Budi apolitičan” i „Budi odan kodeksu”.

Kako je već rečeno, 30. juna 2003. godine usvojen je od strane Društva sudija Srbije predlog Standarda sudijske etike, i to nakon što su Standardi usklađeni sa međunarodnim etičkim standardima, izraženim u Nacrtu Bangalorskog kodeksa sudijskog ponašanja, koji je usvojen od strane Pravosudne grupe Ujedinjenih nacija za jačanje integriteta pravosu-

³⁵ *Op. cit.*, str. 19.

³⁶ Kodeks (9. 5. 1998) i Standardi sudijske etike (30. 6. 2003) http://www.sudije.org.yu/Members/milos/opsti_aktistandardi_etike_kodeks

da, u novembru 2002. godine, a poredeći Standarde sudijske etike, sa iznetim Kodeksom sudijske etike, koji je usvojen od strane Društva sudija Srbije u maju 1998. godine, rekli bismo da je Standardima sudijske etike prethodni Kodeks proširen, utoliko što je rečiti. I pored toga, Standardi sudijske etike imaju manji broj kanona, ne više deset, kao Kodeks sudijske etike, već šest. Prošireni su naime, i sami kanoni, koji u Standardima sudijske etike nose ponešto drugačije naslove, ali su im dodati i principi.

Na primer, prvi kanon Standarda sudijske etike, umesto naziva „Budi nezavisan“, nosi naziv „Nezavisnost“ i glasi: „Svaki sudija treba da razvija i podržava sudijsku nezavisnost na institucionalnom i individualnom nivou, jer je ona preduslov vladavine zakona i pravičnog suđenja. Sudija treba da sudi u skladu sa zakonom, na osnovu sopstvene procene činjenica, bez ograničenja, spoljašnjih i unutrašnjih uticaja, pritisaka, pretnji, nagovaranja ili mešanja posrednih ili neposrednih, od bilo koga i iz bilo kog razloga.“ Ovome kanonu dodati su principi:

1. Sudija će vršiti sudijsku funkciju nezavisno, na osnovu sudijske procene činjenica, u skladu sa svesnim razumevanjem zakona, bez ikakvog spoljašnjeg uticaja, nagovaranja, pritisaka, pretnji ili mešanja direktnih ili indirektnih od strane bilo koga i iz bilo kog razloga.

2. Sudija će biti nezavistan u odnosu na društvo uopšte i u odnosu na stranke u postupku u kojem treba da sudi.

3. Sudija će promovisati i pridržavati se visokih standarda sudijskog ponašanja u cilju jačanja poverenja javnosti u nezavisnost suda.

4. Sudija u svakoj prilici brani nezavisnost suda od političkih pritisaka i uticaja, tako da prosečni posmatrač mora imati utisak da je sudija nezavisan od političkih uticaja.³⁷

Drugi kanon, sada pod naslovom „Nepristrasnost“, glasi: „Sudija će priznati ono što je pravedno za sve, u jednakom postupanju sa jednakim stvarima, u nejednakom postupanju sa nejednakim stvarima, srazmerno njihovoj nejednakosti, i u postupanju prema drugom kao prema sebi. Pristup koji je u isto vreme i subjektivno i objektivno nepristrasan je neophodan, ne samo za donošenje odluke, već i za postupak u kome se odluka donosi.“

Principi ovoga kanona su:

1. Sudija će obavljati svoju sudijsku dužnost bez naklonosti, predrasuda ili predrasuda, posebno onih zasnovanih na bazi rase, pola, nacionalnog porekla, religije i godina. Sudijska odluka treba da bude doneta tako što će se u obzir uzeti sve što je bitno za primenu relevantnih zakonskih pravila, a isključiti sve što je nebitno.

2. Sudija će nastojati da njegovo ponašanje u sudu i van suda održi i uveća poverenje javnosti, pravničke profesije i stranaka u nepristrasnost sudije i sudstva, kao i da kod prosečno informisanih građana stvara utisak nepristrasnosti.

³⁷ Kodeks (9. 5. 1998) i Standardi sudijske etike (30. 6. 2003) http://www.sudije.org.yu/Members/milos/opsti_aktistandardi_etike_kodeks

3. Sudija neće namerno, dok se neki postupak nalazi pred njim, ili ako predmet može da bude dodeljen sudiji na odlučivanje, davati nikakve komentare koji bi mogli da utiču na ishod postupka ili ugroze pravičnost suda. Sudija neće davati bilo kakve komentare u javnosti ili drugde koji bi mogli da utiču na pravično suđenje bilo kom licu ili o bilo čemu.

4. Sudija mora da izbegava učešće u političkim aktivnostima koje mogu da kompromituju nezavisnost sudije ili da ugroze utisak nepristrasnosti i da se uzdržava od svakog postupka koji može da izazove sumnju u njegovu apolitičnost. Sudija ne treba da uzima učešće u javnim debatama političke prirode, osim kada se radi o pitanjima koja se direktno tiču rada sudova, nezavisnosti sudstva ili osnovnih aspekata sprovođenja pravde.

5. Sudija ima pravo da učestvuje u građanskim, dobrotvornim i verskim aktivnostima, ali je dužan da izbegava aktivnosti i udruženja koja bi mogla negativno da se odraze na njegovu nepristrasnost ili mu zasmetaju u obavljanju sudijske dužnosti.

6. Osim u slučajevima predviđenim zakonom, sudija neće komunicirati sa strankama u predmetu koji je pred sudijom, bez prisustva obe strane ili bez njihove saglasnosti.

7. Sudija će u razumnim granicama nastojati da se ponaša tako da svede na najmanju moguću meru situacije u kojima će biti neophodno njegovo izuzeće sa suđenja ili iz odlučivanja u predmetu, a izuzeće se kada nije u mogućnosti da nepristrasno donese odluku, ili u predmetu u kojem prosečnom posmatraču može da se učini da sudija nije u stanju da nepristrasno donese odluku.

8. Sudija će u svojim ličnim odnosima sa pojedinim pripadnicima pravne profesije, a koji se redovno bave pravom u sudu u kome sudija radi, izbegavati situacije koje opravdano mogu da pobude sumnju u smislu favorizovanja ili pristrasnosti.

9. Sudija treba da bude obazriv u odnosu prema medijima. Sudija treba da održi nezavisnost i nepristrasnost tako što će se suzdržati od bilo kakvog ličnog eksploatisanja odnosa sa medijima i davanja bilo kakvih neopravdanih komentara vezano za predmete u kojima sudija odlučuje.

„Profesionalnost” je naziv trećeg po redu kanona Standarda sudijske etike, i on glasi: „Sudija treba da održi visok nivo profesionalne sposobnosti, i da vrši svoju dužnost stručno, savesno, nepristrasno, objektivno, marljivo, efikasno i sa dignitetom, vodeći računa o redosledu prijema predmeta, njihovom značaju i karakteru.” Principi ovog kanona su:

1. Sudija će nastojati da stalno usavršava svoja profesionalna svojstva i kompetencije kroz osnovnu i dalju obuku, kako bi unapredio kvalitet sudske zaštite.

2. Profesionalnost sudije određuju znanje, veština, ličnost, pripremljenost, efikasnost, ažurnost, kvalitet i blagovremenost odluka, pismenost i urednost.

3. Sudija će preduzeti razumne korake radi održavanja i razvijanja svojih znanja, veština i ličnih kvaliteta neophodnih za pravilno obavljanje sudijske funkcije.

4. Sudija će obavljati sve sudijske dužnosti efikasno, pošteno i pravovremeno.

5. Sudija će održavati red i pristojnost tokom svih postupaka pred sudom, biće strpljiv, dostojanstven i ljubazan u svom odnosu prema strankama, poroti, svedocima, advokatima i drugima sa kojima dolazi u kontakt tokom obavljanja svoje dužnosti. Sudija će zahtevati slično ponašanje od strane pravnih zastupnika, sudskog osoblja i drugih koji su pod njegovom upravom ili kontrolom.

6. Poverljive informacije koje je sudija dobio u obavljanju sudijske dužnosti ne smeju biti korišćene ili obelodanjene od strane sudije u bilo koje druge svrhe osim onih koje su u vezi sa obavljanjem sudijskih dužnosti.

Četvrti kanon je u Standardima sudijske etike nazvan „Integritet“, i glasi: „Sudija treba da teži ponašanju koje doprinosi integritetu njegovog visokog zvanja, da bude odvažan, da odoleva pretnjama, ucenama i drugim nasrtajima na ličnost i integritet uzdržavajući se od svakog nedoličnog postupka.“ Principi ovoga kanona su sledeći:

1. Sudija treba da postupa sa integritetom, kako u profesionalnom tako i u privatnom životu i njemu ne priliči govor mržnje, nepristojno i neuljudno ophođenje i svako drugo neprimereno ponašanje.

2. Sudija će se uzdržavati od bilo kakvih postupaka koji su nedolični ili koji ostavljaju takav utisak, kao i postupaka koji izazivaju podozreње, podstiču sumnju, slabe pouzdanje, ili na drugi način narušavaju poverenje u sud i njegovu objektivnost.

3. Kao lice izloženo stalnom sudu javnosti, sudija mora da prihvati lična ograničenja koja prosečni građani mogu smatrati otežavajućim, i to treba da uradi slobodno i svojevoljno. Posebno, sudija mora da se ponaša na način koji je u skladu sa dignitetom sudijske funkcije.

4. Sudija ne sme da koristi ili ustupa prestiž sudijske funkcije radi zadovoljenja sopstvenih interesa ili interesa članova porodice, ili bilo koga drugog, niti sme dozvoliti drugima da ostave utisak da se bilo ko nalazi u takvom posebnom položaju da može da utiče na sudiju prilikom obavljanja sudijske dužnosti.

5. Sudija ne sme da sudi ostvarujući ili očekujući bilo kakvu korist za sebe ili drugog i dužan je da se uzdržava od svakog postupka kojim se stvara i održava utisak o postojanju korupcije u sudu.

6. Ni sudija ni članovi njegove porodice neće tražiti niti primiti bilo kakav poklon, zaveštanje, pozajmicu, ili uslugu vezano za bilo šta što sudija treba da uradi ili propusti da uradi u vezi sa obavljanjem sudijske dužnosti, niti će svesno dozvoliti da to učini neko zaposlen u sudu.

„Posvećenost“ je naziv petog kanona Standarda sudijske etike, koji kanon glasi: „Sudija mora da bude posvećen pozivu pa ne može obavljati drugu dužnost, službu ili posao ako time narušava poverenje u sud, ugled suda i nezavisnost sudske vlasti.“ Principi petog kanona su:

1. Sudijska dužnost ima prvenstvo nad svim drugim aktivnostima sudije.

2. Sudija će posvetiti svoju aktivnost sudijskim dužnostima koje uključuju ne samo obavljanje sudijskih funkcija i dužnosti u sudu i donošenje odluka, već i druge zadatke bitne za sudijsku funkciju ili rad suda.

3. Pod uslovom da primereno obavlja sudijske dužnosti, sudija može da se bavi sledećim aktivnostima:

- pisanje, predavanje, podučavanje i učešće u aktivnostima koje se tiču prava, pravnog sistema, sprovođenja pravde i srodnih stvari;

- pojavljivanje na javnoj diskusiji pred zvaničnim telom vezano za pitanja koja se tiču prava, pravnog sistema, sprovođenja pravde i srodnih stvari;

- članstvo u zvaničnom telu ili Vladinoj komisiji ili savetodavnom telu, ukoliko ono nije u sukobu sa predviđenom nepristrasnošću i političkom neutralnošću sudije;

- uzimanje učešća u naučnom, literarnom i umetničkom radu i drugim aktivnostima ukoliko one ne umanjuju dignitet sudijske funkcije niti se mešaju na bilo koji drugi način sa obavljanjem sudijske dužnosti.

4. Sudija može primiti kompenzaciju ili naknadu troškova za vansudijske aktivnosti koje su u skladu sa Standardima, ukoliko takva naknada ne ostavlja utisak vršenja uticaja na sudiju u obavljanju sudijske funkcije ili na drugi način ostavlja utisak neprimerenosti. Takva kompenzacija ili naknada ne sme preći iznos koji bi lice koje nije sudija primilo za slične aktivnosti.

Naziv šestog kanona Standarda sudijske etike je „Odanost Standardima sudijske etike (Kodeksu)”, i glasi: „Ovi Standardi etičkog ponašanja treba da postanu filozofija i način života svih sudija.” Principi ovog, poslednjeg kanona su:

1. Sudija je dužan da se ponaša u svakoj prilici na način koji u očima prosečnog posmatrača ostavlja utisak besprekornog ponašanja.

2. Ponašanje i držanje sudije mora ljudima da vrati veru u integritet sudstva. Pravda, ne samo da mora da bude zadovoljena, već mora biti očigledno da se to čini.

3. Sudija će, pored ličnog postupanja u skladu sa ovim Standardima, podsticati i druge da ih se pridržavaju i postupaju u skladu sa njima.

Oba akta Društva sudija Srbije, i Kodeks sudijske etike i Standardi sudijske etike, nastala su, čini nam se, jer su sudije „svesni da kao sudije, odlučuju o životu i smrti, slobodi i neslobodi, svojini i imovini, ljudskim pravima i patnjama, istini i laži, upotrebi i zloupotrebi prava, ustavnosti i zakonitosti”³⁸ i „sa osećajem odgovornosti za javno poverenje koje im je ukazano i ugled profesije kojom se bave”,³⁹ te da i sami moraju raditi na unapređenju profesionalne sudijske etike.

³⁸ Kodeks (9. 5. 1998) i Standardi sudijske etike (30. 6. 2003) http://www.sudije.org.yu/Members/milos/opsti_aktistandardi_etike_kodeks

³⁹ *Op. cit.*

B. Mišljenja Saveta za etička pitanja Društva sudija Srbije

U Mišljenju broj 10/05. od 17. 10. 2005. godine, donetom povodom zahteva stranke u postupku, koje se odnosilo na to da se postupajući sudija neprimereno ponašao, jer da mu se obraćao povišenim tonom, ne dozvoljavajući mu da se izjasni o predmetu spora, kaže: „Ponašanje sudije protivno je Kanonima 3. i 6. Standarda sudijske etike, ukoliko se stranka obraća na neprimeren način.”⁴⁰

U Mišljenju broj 7/05. od 17. 10. 2005. godine, ovaj organ Društva sudija Srbije, izneo je, a povodom tvrdnje podnosioca zahteva, koji je stranka u postupku, da postupajući sudija zahtev za izuzeće nije dostavio predsedniku suda na odluku, iako je od podnošenja zahteva prošlo godinu dana, da je ponašanje sudije protivno Kanonima 3. i 6. Standarda sudijske etike, ukoliko bez odlaganja ne obavesti predsednika suda da je podnet zahtev za njegovo izuzeće.⁴¹

Mišljenje 5/05. od 17. 10. 2005. godine Saveta za etička pitanja, a povodom traženja podnosioca zahteva, koji je stranka koja je učestvovala u parnici koja je pravosnažno završena posle 20 godina, da ovaj organ preispita da li je ponašanje sudije (ili sudija) koji je rukovodio raspravom, a s obzirom na dužinu trajanja postupka, bilo profesionalno, ukazalo je na to da je postupanje sudije protivno Kanonima 3. i 6. Standarda sudijske etike, ukoliko u rukovođenju postupkom ne preduzima sve zakonom propisane radnje, da se postupak završi u primerenom roku, sa što manje troškova.⁴²

IV. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Nakon svega rečenog, dâ se zaključiti da profesionalna sudijska etika predstavlja pisana i nepisana pravila o ponašanju sudija, odnosno, pravila koja određuju ponašanja sudija u obavljanju sudijske funkcije kao poželjna ili nepoželjna.

Mišljenja smo da bi profesionalna sudijska etika morala obuhvatati:

1. pravila o ponašanju sudija prema strankama,
2. pravila o ponašanju sudija prema kolegama,
3. pravila o odnosu sudija prema poslovima iz okvira sudijske funkcije, uključujući i stručno usavršavanje (radna etika sudija),
4. pravila o odnosima sudija sa „spoljnim svetom”, kao što su drugi državni organi i organizacije, političke stranke, nevladine organizacije, sredstva javnog informisanja i slično, i
5. pravila o ponašanju i aktivnostima sudija van suda.

Vredi reći, čini nam se, i to da su pre donošenja Zakona o sudijama („Službeni glasnik RS” broj 116/08) akti kakvi su Kodeks sudijske etike i

⁴⁰ Op. cit.

⁴¹ Op. cit.

⁴² Op. cit.

Standardi sudijske etike i te kako bili potrebni, radi davanja smernica ponašanju sudije, naročito u vreme kada se na sudijsku savest stavlja loš rad pravosuđa, odnosno, nestručnost, nesavesnost i nedostojnost sudija. Od donošenja Zakona o sudijama („Službeni glasnik RS” broj 116/08), međutim, situacija nam se čini ponešto izmenjena, najpre iz razloga propisivanja disciplinskih prekršaja, kojima su u velikoj meri konzumirani kanoni Standarda sudijske etike, i još snabdeveni i sankcijom, za slučaj njihovog kršenja. Pritom naročito ostaje da se vidi kakav će biti Etički kodeks, koji prema Zakonu o Visokom savetu sudstva, donosi Visoki savet sudstva,⁴³ s obzirom da kršenje odredaba Etičkog kodeksa u većoj meri po Zakonu o sudijama takođe predstavlja disciplinski prekršaj. Očekujemo da će ovaj Etički kodeks u velikoj meri uvažiti kanone Standarda sudijske etike Društva sudija Srbije, s obzirom da isti mogu biti odlična polazna osnova.

LITERATURA

Lukić, Radomir, *Istorija političkih i pravnih teorija*, Sabrana dela, Deveti tom, Beograd, 1995.

Kodeks (9. 5. 1998) i Standardi sudijske etike (30. 6. 2003) http://www.sudije.org.yu/Members/milos/opsti_aktistandardi_etike_kodeks

Dušanov zakonik, <http://www.dusanov-zakonik.co.yu>

Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije broj 98/06.

Zakon o uređenju sudova, Službeni glasnik Republike Srbije broj 116/08.

Zakon o sudijama, Službeni glasnik Republike Srbije broj 116/08.

THE PROFESSIONAL JUDICIAL ETHICS

Gorana Ružić

The judge of the Municipal minor offence authority in Novi Sad

Summary

In this paper the author will examine what should be the behavior of a judge, what kind of personality he/she should have, what kind of behavior is desirable and what kind of behavior is not desirable. We will deal with the issue of professional ethics for judges. We will also try to analyze, within the topic of this paper, the situation in the legislature of the Republic of Serbia, and to present a review of legal acts that establish the standards of the professional judicial ethics in order to make some conclusions regarding the issue how is the professional judicial ethics regulated, what does it include, and to finally make some general conclusions.

Keywords: judges, ethics, professional ethics, code of judicial ethics, standards of judicial ethics

⁴³ Zakon o Visokom savetu sudstva, Službeni glasnik Republike Srbije broj 116/08, str. 22.